

Dalai Lama: O viață extraordinară

Traducere din limba engleză de
Ruxandra Chiriță

Lifestyle

Alexander Norman

EDITORI:

Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu

DIRECTOR:

Crina Drăghici

REDACTARE:

Andreea Tudorică

DESIGN:

Alexe Popescu

DIRECTOR PRODUCȚIE:

Cristian Claudiu Coban

DTP:

Răzvan Nasea

CORECTURĂ:

Irina Mușătoiu
Andreea-Lavinia Dădârlat

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
a României**

NORMAN, ALEXANDER

Dalai Lama : o viață extraordinară /

Alexander Norman ; trad. din lb.

engleză de Ruxandra Chiriță. -

București : Lifestyle Publishing, 2021

ISBN 978-606-789-268-0

I. Chiriță, Ruxandra (trad.)

929

Titlul original: THE DALAI LAMA:

AN EXTRAORDINARY LIFE

Autor: Alexander Norman

Copyright © Alexander Norman, 2020

Copyright © Lifestyle Publishing, 2021
pentru prezenta ediție

Lifestyle Publishing face parte
din Grupul Editorial Trei

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ;

Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.lifestylepublishing.ro

ISBN 978-606-789-268-0

Cuprins

Notă asupra terminologiei și pronunției	9
Harta Tibetului cultural	10
Introducere: Hotelul Waldorf Astoria, New York, august 1989	13
 PARTEA I. O PROFEȚIE ÎMPLINITĂ	25
1. Caznele Celui de-Al Treisprezecelea Mare Dalai Lama	27
2. Un mistic și un clarvăzător: regența stabilită	43
3. S-a născut un prunc	57
4. Vedere din Locul Tigrului Care Rage: religia fără nume a Tibetului	68
5. „Singuratic și cumva nefericit”: un ostatic, în toate privințele, mai puțin cu numele	79
 PARTEA A II-A. TRONUL LEULUI	91
6. Întoarcerea acasă: Lhasa, 1940	93
7. Copilăria: două cravașe cu mânere de ratan	114
8. Probleme în Shangri-La: demonizare și intrigi pe Acoperișul Lumii	130
9. Perfecțiunea înțelepciunii: educația aleasă a unui călugăr budist tibetan	145
10. „La naiba cu picnicul lor!”: invazia chineză, 1949–1950	162
11. În bârlogul Dragonului: Dalai Lama în China, iulie 1954 — iulie 1955	185

12. Tărâmul zeilor: India, noiembrie 1956 — martie 1957	205
13. „Nu-l vindeți pe Dalai Lama pe dolari de argint!": Lhasa, 1957–1959	228
PARTEA A III-A. LIBERTATE ÎN EXIL	251
14. Pe spinarea lui <i>Dzo</i> : zborul către libertate	253
15. Se deschide ochiul unei noi conștiințe: Allen Ginsberg și the Beats	263
16. „Nu vă putem constrânge”: revoluția culturală din Tibet, realitățile dure din India	286
17. „Ceva dincolo de puterea de înțelegere a poporului tibetan”: <i>Cartea Galbenă</i> și Zeița Glorioasă	307
18. De la <i>Rangzen</i> la <i>Umaylam</i> : Independența și abordarea Căii de Mijloc	325
PARTEA A IV-A. BODHISATTVA COMPASIUNII	341
19. Tăierea capului șarpelui: reacție și represiune în Tibet	343
20. „Un spirit care încalcă jurămintele, născut din rugăciuni perverse”: asasinarea lui Lobsang Gyatso	366
21. Tibetul în flăcări: Jocurile Olimpice de la Beijing și ce a urmat după aceea	388
22. Jocul magic al iluziei	405
 Postfață și mulțumiri	 427
Cei paisprezece Dalai Lama	432
Glosar de nume și termeni-cheie	436
Note	452
Bibliografie	503

Notă asupra terminologiei și pronunției

Cei mai mulți dintre noi ar fi de acord că alfabetul tibetan, în fiecare dintre formele sale, este extrem de atractiv. Cu toate acestea, folosirea sa într-o carte care nu se adresează specialiștilor, așa cum este aceasta, nu poate fi luată în considerare. Mai mult decât atât, metoda standard de transcriere în caractere europene (Wylie), chiar dacă redă cu acuratețe limba tibetană, conduce la un rezultat la fel de derutant pentru cititorul obișnuit. Cine ar ghici faptul că *bstan 'dzin rgya mthso* (numele actualului Dalai Lama) se pronunță „Tenzin Gyatso“?

Având în vedere aceste impedimente, am ales transcrierea fonetică (adesea adaptată chiar de mine) pentru toate cuvintele și denumirile tibetane. Acolo unde apar mai mult de o singură dată, le-am inclus (în marea majoritate a cazurilor) în glosarul de la sfârșit, împreună cu transcrierea Wylie corectă.

Trebuie totodată să observăm că tibetanii folosesc tonalități diferite, astfel încât cuvinte care sunt similare din punct de vedere fonetic pot avea înțelesuri complet diferite. Un exemplu notoriu în acest sens îl reprezintă cuvântul folosit pentru „gheață“, „rahat“ și „grăsime“, care se pronunță la fel în toate cele trei cazuri, doar că pe tonalități diferite.

Tibetul politic de astăzi

Tibetul cultural

Introducere

Hotelul Waldorf Astoria, New York, august 1989

Mă îndrept hotărât spre Recepție și îmi fac cunoscut scopul prezenței mele acolo.

— Îl caut pe domnul Tenzin Tethong, secretarul personal al Sanctității Sale Dalai Lama.

Am la subraț ciorna manuscrisului autobiografiei lui Dalai Lama, *Libertate în exil*, la care am lucrat în ultimele șapte luni.

Recepționera se uită la mine fără nicio expresie pe chip. O fi de vină puternicul meu accent britanic.

— Domnul Da... cum? întreabă ea încet și tărăgănat.

Trei decenii mai târziu, un astfel de răspuns este de neimaginat. Una dintre figurile cel mai rapid recognoscibile din lume, Dalai Lama, umple stadioane întregi, de la Sydney și până la São Paulo, de la Oslo la Johannesburg. Cu aproximativ douăzeci de milioane de urmăritori pe Twitter, Dalai Lama are mai mulți decât Papa, iar prezența sa în mediul online continuă să crească. Este laureat al premiului Nobel pentru Pace, a primit Medalia de Aur a Congresului și deține cea mai înaltă distincție dintre toate, premiul Templeton pentru progres spiritual. Deține chei ale orașelor și distincții onorifice, prea multe pentru a fi enumerate. Chipul său împodobește ceasuri de mână și ecrane de telefon, iar pagina sa de pe Amazon atribuie numelui său mai mult de două sute de cărți. Câteva dintre aceste titluri s-au vândut în milioane de exemplare. Fără discuție, Dalai Lama

este una dintre figurile cele mai cunoscute și mai admirate ale timpurilor moderne.

Dar în ciuda acestei celebrități din ultima perioadă, sunt puțini cei care cunosc detalii despre Dalai Lama și cultura pe care o întruchipează. Iar din ceea ce se cunoaște, mare parte se înțelege greșit. De exemplu, mulți oameni presupun că Dalai Lama este un lider religios — un fel de Papă budist. Dar spre deosebire de Papă, care pretinde a avea autoritate asupra fiecărui preot și prelat din Creștinătate, Dalai Lama nu are jurisdicție asupra niciunui călugăr sau alt lama. Nici nu este liderul tradiției credinței sale particulare, sau al vreunui grup subsidiar din cadrul acestei tradiții. De fapt, nu este nici măcar starețul mănăstirii de care aparține. Așa că atunci când spune, și o face adesea, că este „un simplu călugăr budist“, Dalai Lama nu este doar modest, așa cum îi e felul. Pur și simplu spune adevărul. Toți Dalai Lama — cel actual fiind al paisprezecelea — au fost simpli călugări budiști, chiar dacă Al Cincilea Mare Dalai Lama a fost unul dintre cei mai puternici oameni din Asia, și chiar dacă toți Dalai Lama au fost venerați de oameni aflați cu mult dincolo de granițele Tărâmului Zăpezilor (cum îi spun adesea tibetanii țării lor).

Totuși, din perspectivă politică, Dalai Lama nu erau niște oameni obișnuiți. Începând cu cel de-Al Cincilea Mare Dalai Lama, au fost — cel puțin teoretic — lideri politici ai unui popor a cărui țară are dimensiunile Europei occidentale, întinzându-se pe o distanță de mai bine de 2 000 de kilometri de la granița cu Pakistan, în vest, la cea cu China, în est, și pe mai mult de 1 600 de kilometri din Mongolia, în nord, până la vecinii din sud, India, Nepal și Burma. Dar puțini știu că, în 2011, actualul Dalai Lama a renunțat la pretenția de a-și conduce poporul ca șef de stat, în favoarea unui laic ales pe cale democratică. Drept rezultat, funcția de Dalai Lama este acum una pur educațională. Acest lucru are și o

logică: termenul *lama* este traducerea tibetană a cuvântului sanscrit *guru* — un ghid spiritual.

Pe lângă aceste neclarități, imaginea lui Dalai Lama de sfânt mereu zâmbitor nu reflectă realitatea și nu este justă nici pentru Dalai Lama ca persoană, nici pentru tradiția pe care o reprezintă. Ignoră realizările sale extraordinare în stabilirea unei comunități în diaspora care acum numără un sfert de milion de oameni. Ignoră și felul în care a unit un popor extrem de divizat geografic în trecut, în triburi și secte. Ignoră și faptul că, făcând asta, a deschis instituția lui Dalai Lama pentru toți tibetanii într-un fel în care nu se mai întâmplase niciodată înainte. Ignoră reformele sale politice. Ignoră rezultatele sale remarcabile ca învățat-practicant: este fără discuție unul dintre cei mai desăvârșiți și educați maeștri în budismul Vajrayana care a apărut în secolul trecut. Ignoră impactul uimitor pe care l-a avut Dalai Lama asupra felului în care arată lumea modernă. Și, mai presus de toate, ignoră una dintre culturile extraordinare ale umanității și istoria complexă, adesea turbulentă, care a creat-o.

Așadar, în scrierea acestei cărți am căutat mai presus de toate să prezint faptele lui Dalai Lama în contextul istoriei și tradiției tibetane, și din acest motiv am arătat în detaliu anumite circumstanțe ale felului în care s-a instituit și apoi a dispărut regența guvernatoare în Tibet până când Dalai Lama a devenit major. Fără a înțelege cum și de unde provine Dalai Lama, există riscul să nu ne dăm seama de nivelul realizărilor sale și să interpretăm greșit provocările extreme pe care le-a înfruntat.

Sper mai ales să arăt cum motivațiile lui Dalai Lama l-au determinat să acționeze în felul în care a făcut-o — aceste motivații fiind ele însele determinate de modul în care el a înțeles tradiția tibetană. Pornesc de la faptul că ceea ce l-a animat în principal a fost jurământul său bodhisattva,

pe care l-a făcut la 15 ani. Din compasiune, s-a angajat să își direcționeze fiecare gând, cuvânt și faptă în beneficiul tuturor ființelor simțitoare aflate în încercarea de a depăși suferința. Povestea de viață a lui Dalai Lama poate fi astfel înțeleasă drept o povăță care arată, din perspectiva tradiției, ce înseamnă cu adevărat compasiunea și cum se interpretează compasiunea în lumea de zi cu zi.

Aici, totuși, trebuie să spun câte ceva despre cuvintele „tradiție” și, mai ales, „tradiție tibetană”, așa cum sunt ele folosite în această carte. Când afirm că Dalai Lama exemplifică tradiția tibetană, folosesc acest termen pentru a denumi ceea ce se moștenește, ceea ce trece din generație în generație; nu doar practicile obișnuite ale multor tibețani de-a lungul timpului, ci totodată un complex de idei și credințe sunt atașate acestor practici. Când, de exemplu, spun că, potrivit tradiției tibetane, există mai multe iaduri, unele fierbinți, altele reci ca gheața, spun că, potrivit înțelegerii majorității credincioșilor din cadrul acestei tradiții, așa stau lucrurile. Nu vreau să pretind că toți tibețanii de pretutindeni au împărtășit dintotdeauna această credință, ci doar că majoritatea au făcut-o și încă o mai fac.

În același timp, pe lângă acest punct de vedere asupra tradiției, trebuie să mai subliniez și faptul că, în ceea ce privește tradiția *religioasă* tibetană, există un budism cu așa-zise accente locale, dar nu un anumit budism tibetan. Din punctul de vedere al tibețanilor, budismul păstrat în cadrul acestei tradiții este cea mai desăvârșită și complexă formă de budism — chiar dacă o parte dintre învățămintele și practicile sale sunt considerate nonconformiste de alții.

Ca urmare a interesului meu de a-l așeza pe Dalai Lama în contextul culturii și istoriei tibetane și de a-i prezenta biografia drept o lecție pe viu despre ceea ce, din perspectiva tradiției sale, înseamnă să fii cu adevărat plin de compasiune, am fost mai puțin interesat să povestesc ce spune Dalai Lama. Atât învățăturile sale spirituale, cât și viziunile

sale politice sunt cuprinse în sutele de cărți și miile de ore de înregistrări video și audio făcute de-a lungul celor 60 de ani de când se află în exil. Acestea sunt sursele către care ar trebui să se îndrepte cei interesați de filosofia spirituală și politică a lui Dalai Lama.

Cât despre *cum este cu adevărat* Dalai Lama, privesc această chestiune ca pe una secundară celei legate de *ce înseamnă* Dalai Lama — nu numai prin ceea ce spune, ci totodată și prin ceea ce face. Sunt câteva detalii personale care merită menționate, dar după părerea mea, acestea ne spun mult mai puțin despre om decât, de exemplu, faptul că printre angajamentele sale religioase sunt incluse unele pe care mai mulți experți, inclusiv din cadrul propriei sale școli Gelug, le consideră a fi periculos de greșite. Felul în care Dalai Lama interpretează și modelează tradiția tibetană și, mai ales, unde ajunge plecând de la ea sunt, din punctul meu de vedere, mai concludente și, dintr-o perspectivă istorică, mai semnificative decât să știm care este programul său TV preferat sau ce hobby-uri are. Ca fapt divers, programele sale preferate sunt cele despre natură — este fan al lui David Attenborough —, iar ca hobby-uri, deși este mai puțin activ decât înainte, a fost un ceasornicar amator pasionat și continuă să fie foarte interesat de grădina care se află în jurul reședinței sale.

Acestea fiind spuse, dat fiind faptul că am avut imensul privilegiu de a lucra cu Dalai Lama la trei dintre cele mai importante cărți ale sale, inclusiv la a doua autobiografie a sa, ar trebui, cel puțin să încerc, să răspund la întrebarea cum este el ca persoană*. Cel mai bun mod prin care mă gândesc că aș putea face asta este să povestesc din nou începutul unei conversații pe care am avut-o cu el cu mulți ani

* Am calculat odată că doar aceste cărți au presupus să lucrez împreună cu Dalai Lama, fie singur, fie într-o foarte restrânsă companie, vreme de 250 de ore. (N.a.)

în urmă. I-am povestit cum soția mea mă dojenise recent, considerând că era o rușine că, după mai bine de un sfert de secol de când o cunoșteam pe Sanctitatea Sa, tot nu eram în stare să întrețin cu el o conversație corectă în limba sa nativă. A trebuit să fiu de acord cu ea, am spus, și pentru asta i-am mărturisit că ar trebui să-mi cer scuze.

— Ei bine, dacă a venit vorba, a răspuns el în engleza lui cunoscută, cu un puternic accent, eu sunt cel care ar trebui să-și ceară scuze. Eu învăț limba dumneavoastră din 1947!

În aceste câteva cuvinte se aflau toată gentilețea, modestia și bunătatea acestui om.

L-am întâlnit prima oară pe Dalai Lama la Dharamsala, casa lui din exilul în India, în martie 1988, când m-am dus să-i iau un interviu pentru publicația londoneză *Spectator*. A fost ceva care m-a frapat la acea primă întâlnire, părându-mi-se ciudat la momentul acela, și de atunci încoace s-a dovedit a fi ceva profetic. Când am fost condus în camera sa de audiențe, abia am avut timp să constat că încăperea era goală înainte să-mi dau seama că, de fapt, Dalai Lama stătea aproape fix în fața mea. Nu ca și cum ar fi fost acolo de la început și eu abia atunci l-am observat; ci mai degrabă impresia mea a fost că efectiv apăruse din neant.

Ceva similar s-a petrecut vreun an mai târziu — dar aceasta ar trebui să fie o biografie, nu o autobiografie. Este astfel suficient să spun că destul de mult din colaborarea noastră ulterioară s-a desfășurat în timp ce Dalai Lama nu se afla la casa lui din exil, ci pe drum — în Statele Unite, Danemarca, Italia, Germania, Franța, Marea Britanie și în alte zone din India. Acest lucru mi-a permis să-l văd în diferite locuri, unde am observat diverse lucruri care poate merită povestite.

Știu, de exemplu, că este un tip foarte îngrijit — unghiile sunt întotdeauna tăiate cu atenție —, chiar dacă în privința hainelor nu este deloc genul care să iasă în evidență. Ținutele sale sunt de bună calitate, dar nu dintre cele mai

prețioase. Pantofii sunt rezistenți și mereu bine lustruiți, dar sunt de la producători respectabili, nu de la vreo mare casă de modă. Rupert Murdoch — magnat media și nu tocmai un moralist — l-a numit cândva pe Dalai Lama „un bătrân călugăr isteț, cu mocasini Gucci“. Nu avea dreptate. Dalai Lama poartă de regulă încălțări Hush Puppies, nicio dată Gucci. Iar acasă poartă șlapi.

Este adevărat că lui Dalai Lama îi plac ceasurile bune, dar nu are o colecție. Poartă un Rolex simplu din aur. Invariabil dăruiește orice ceas pe care nu-l mai folosește. De fapt, chiar și eu am unul dintre ele (un ceas pe care îl dăruise mai întâi altcuiva). Este un ceas simplu din inox, Jaeger-LeCoultre Memovox, cu alarmă mecanică (fără îndoială, trebuie să-i fi plăcut), pe care l-a purtat o vreme în anii '60.

Chiar dacă este exact opusul extravaganței când vine vorba de lucrurile pe care le posedă, Dalai Lama a recunoscut însă că este destul de „cheltuitor“. Când era copil, cumpăra câte animale putea dintre cele menite pentru sacrificare — până la punctul în care funcționarii săi nu au mai avut loc să le țină. Ca adult, în timpul primei sale vizite în Statele Unite, în 1979, a vizitat mallurile de mai multe ori. Tutorele său Ling Rinpoché l-a avertizat să nu cumpere lucruri care nu-i sunt de trebuință, totuși, și din câte știu, rareori a fost văzut într-un magazin de tip outlet de atunci. Nu folosește computerul, deci nu face cumpărături online. În schimb, extravaganța sa — dacă poate fi numită așa — se limitează în prezent la a dona bani, mai ales pentru cauze umanitare. Când a câștigat premiul Templeton în 2012, imediat a donat mare parte din premiul de aproape două milioane de dolari Fundației Salvați Copiii*. A făcut acest gest în onoarea generozității arătate de fundație refugiaților tibetani în perioada de început a exilului.

* A donat, de asemenea, 200 000 de dolari Institutului pentru Minte și Viață, iar restul de aproximativ 75 000 de dolari pentru educație științifică în cadrul mănăstirilor tibetane în exil. (N.a.)

În particular, Dalai Lama este atent la nevoile celorlalți și te va întreba, de exemplu, dacă preferi cafeaua atunci când se servește doar ceai. Se va asigura că sunt nuci și prăjiturele disponibile pe lângă *dri churra* (o brânză uscată, tare de-ți rupi dinții în ea), care-i place lui foarte mult. Va coborî jaluzelele să nu-ți intre soarele în ochi. Poate să te întrebe dacă ți-e prea cald sau prea frig și va potrivi termostatul de căldură sau aerul condiționat în funcție de asta. Dacă i se pare că aranjamentul unei camere pentru audiențe poate fi îmbunătățit, își va ruga personalul să mute mobilierul până când găsește formula care-l mulțumește. Îmi amintesc că odată, în perioada de început a întâlnirilor noastre, l-am găsit mutând scaunele din camera sa de hotel în timp ce se pregătea pentru o conferință de presă.

Dalai Lama mănâncă cu poftă, deși asta se datorează faptului că, fiind călugăr hirotonisit, are voie să mănânce doar de două ori pe zi și niciodată după prânz — deși poate alege să facă asta dacă este invitat la o masă când se află în străinătate și mai poate gusta uneori un biscuit sau doi după-amiaza, dacă a avut o zi extrem de plină. Cât privește dieta lui, nu este mofturos. În principiu, are înclinații vegetariene, dar, din cauza problemelor de sănătate și la sfatul medicului său, mănâncă și carne — deși nu trebuie să ne îndoim că se roagă pentru sufletul fiecărei creaturi pe care o consumă.

Cât privește atenția pentru propriile nevoi, uneori glumește spunând că nu știe nici măcar cum să facă un ceai. Nici nu gătește și, în afara momentelor când ajută la prepararea *khabse* (prăjiturelele pentru Anul Nou) în bucătăriile de la Palatul Potala, în adolescență, a fost rareori văzut într-o bucătărie. Însă, cel puțin când era mai tânăr, făcea cu plăcere focul. Dar acțiunile pe care le întreprindea pentru sine însuși au fost întotdeauna limitate, fiind înconjurat de însoțitori și servitori încă de la o vârstă foarte fragedă. Dintre toți aceștia a păstrat doar un număr foarte

restrâns de însoțitori. În gospodăria sa, sunt aproximativ zece membri ai personalului, inclusiv bucătari și cei care fac curățenie. Are patru sau cinci asistenți personali, toți călugări, precum și câțiva angajați care, datorită vârstei înaintate, au sarcinile cele mai ușoare și care rămân în preajma lui pur și simplu pentru că sunt prieteni. La această comunitate restrânsă apelează pentru conversație și relaxare la capătul fiecărei zile. În ceea ce privește personalul de la birou, aceștia sunt împărțiți în secțiunea tibetană și cea engleză, iar marea lor majoritate (chiar dacă nu toți) sunt laici. Are angajați patru (până de curând avea doi) secretari personali principali, care sunt, la rândul lor, ajutați de un mic număr de subordonați. Chiar dacă Dalai Lama numește el însuși acești oameni (și, din considerație pentru statutul său monastic, toți sunt bărbați), numele lor îi sunt prezentate de către Administrația Centrală Tibetană. Împreună, acești oameni sunt ochii și urechile sale dincolo de Ganden Phodrang, așa cum este denumit cartierul său general (tot la fel cum administrația de la Washington este cunoscută drept „Casa Albă”). Ascultă cu atenție ceea ce îi spun vizitatorii, iar de la familie și prieteni află tot felul de informații.

Dacă este mai puțin informat asupra unui subiect, asta se întâmplă pentru că cei din jurul său nu au reușit, din cine știe ce motiv, să-l informeze corespunzător, așa cum ar fi trebuit. Probabil că este inevitabil ca acest lucru să se mai întâmple uneori, având în vedere grupul restrâns de oameni pe care trebuie să se bazeze.

Pe lângă personalul permanent, mai există și un număr mare de gărzi de corp. Acasă, Dalai Lama este păzit de un contingent din armata indiană împreună cu gărzile de corp tibetane. În privința relației sale cu aceștia, menține o oarecare formalitate, mai puțin cu cel mai în vârstă dintre ei, dar este atent la nevoile lor. Are întotdeauna un cuvânt amabil pentru cei care sunt de gardă peste noapte, atunci când iese la plimbările de dimineață, foarte devreme. (Obișnuiește